

УДК 327 (100)

Чередниченко Л.Б., Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького.

Чередниченко Лілія Борисівна (1980 р.н.), закінчила у 2003 р. історико-юридично-філософський факультет Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Аспірантка кафедри новітньої історії ЧНУ. Коло наукових інтересів – регулювання аграрних відносин країнами Європейського Союзу.

АГРАРНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті аналізуються заходи Європейського Союзу з регулювання сільськогосподарського виробництва своїх країн-членів. Визначаються концептуальні засади та напрямки агрополітики, головні зміни у її проведенні.

In the article the measures of European Union on the regulation of the agricultural manufacturing of its countries of-members is analyzed. Are defined conceptual principles and directions agricultural policy, main variations into her conduct.

На сучасному етапі розвитку Української держави надзвичайної актуальності набувають питання, пов'язані з євроінтеграційними процесами. Україна, тісно співпрацюючи з Європейським Союзом, тим не менш, ще не має змоги вступити до нього, попри велике прагнення здійснити цей важливий крок. Головне, що стоїть на заваді, – недостатній рівень розвитку вітчизняної економіки, взагалі і її агропромислового комплексу зокрема. Тому всебічне вивчення аграрної політики ЄС, аналіз передового досвіду має велике практичне значення.

В Україні розробка досліджень аграрної політики ЄС існує, головним чином, у царині економічної науки [1]. Аспекти, пов'язані з історичним аналізом процесів, що відбувалися у сільському господарстві об'єднаної Європи у другій половині ХХ ст., є досі маловивченими. Тому головним завданням цієї статті є розглянути зазначену тему насамперед із точки зору історичної науки.

Виняткова роль у формуванні агрополітики належала економічному і соціальному комітету Європейської комісії. Він діяв на основі 257 статті Договору про ЄС, мав статус консультативного органу ЄС, що забезпечував інституційне представництво різних сфер економічного і соціального життя. Рада консультувала Комісію як на її запит, так і за власною ініціативою, давала висновки із широкого кола питань, включаючи законодавство, на прохання парламенту, Комісії та голови ради відстежувала функціонування єдино-

го ринку і доповідала про виниклі проблеми і порушення. Комітет складався з 222 радників (по 24 представники від Франції, Німеччини, Італії, Великобританії; 21 – Іспанії, по 12 – Бельгії, Греції, Нідерландів, Португалії, Швеції, Австрії, 9 – Данії, Ірландії та Фінляндії, 6 – Люксембургу). Вони представляли різні сфери економіки, соціальні групи (роботодавців, осіб найманої праці й вільних професій, зайнятих у сільському господарстві, промисловості, сфері обслуговування, представників громадських організацій).

При формуванні регіональних аграрних програм як складової загальної аграрної стратегії виняткова роль належала Комітету регіонів – консультативному органу, що забезпечував представництво в ЄС регіональних і місцевих адміністрацій. Комітет, заснований у відповідності зі ст. 198а Маастрихтського договору, діяв з березня 1994 р. На нього покладалася функція підготовки висновків з різних питань, в тому числі аграрних, що стосувалися регіонів. Він здійснював перевірку доходів і витрат ЄС, стежив за якістю управління фінансами та доповідав Європарламенту і Раді аудиторів. Цей орган складався з представників, обраних по одному від кожної держави-члена та затверджених Радою, на шестирічний термін, був незалежним у виконанні своїх обов'язків [2].

Спільна аграрна політика – це досить складний механізм, який охоплював сотні регулювань на всіх ділянках сільськогосподарського виробництва, а також переробки і реалізації продукції.

Протягом усього періоду свого функціонування, з кінця 1950-х років, він перебував у процесі змін. Основні заходи, що здійснювались протягом 1960-1980-х років, спрямовувались на запровадження механізмів ефективного функціонування сільського господарства в межах як Євросоюзу, так і національних економік. Хронологічно і сутнісно вони були такими: у 1968 р. запроваджувалося квотування виробництва рафінованого цукру; в 1969 р. вводилась програма управління надвиробництва пшениці (започатковувалась її закупка для переробки і використання не на харчові цілі); у 1982 р. вводились граничні обсяги виробництва для молока, цукру, зерна, рапсу і помідорів як сировини для харчової промисловості; у 1984 р. вступила в дію квота на закупівлю молока; у 1986 р. зменшувались квоти на молоко та запроваджувались інтервенційні закупки молокопродуктів і м'яса; в 1988 р. прийнято першу комплексну програму, що зачіпала структурні зміни у сільському господарстві, вводились "сільськогосподарські стабілізатори" для половини сільгосппродукції та максимальні гарантовані квоти виробництва, вихід за які автоматично знижував підтримку, бюджетна дисципліна (видатки затверджувались в розмірі 3/4 середнього зростання ВВП), зниження інтервенційних цін і закупівель.

За нижчої світової ціни при імпорті стягувалась компенсаційний збір, який піднімав її до мінімального рівня, зафіксованого на території ЄС. У такий спосіб підтримувалась конкурентоспроможність приблизно 1/4 аграрної продукції. Фінансова солідарність передбачала спільну оплату видатків, пов'язаних з реалізацією спільної агрополітики. Для цього розроблялися схеми регулювання ринків окремих видів сільгосппродукції, зокрема по відношенню до тих, де спостерігалось перевиробництво (зерно, цукор, молоко). Для них вводились гарантовані або інтервенційні ціни. ЄС гарантував мінімальну ціну, за якою товар скуповувався спеціальними організаціями, що відповідали за надлишок і могли реалізувати їх, поки ціна на відкритому ринку підніметься. Такі механізми діяли на ринку свинини, фруктів, овочів і столового вина. Однак співдружність в основному фінансувала зберігання і переробку продукції. В цілому гарантовані ціни поширювались на 70% сільгосппродукції. Для стримування перевиробництва використовувалась система квот. Бонуси вводилися, коли міжнародні зобов'язання не дозволяли ЄС установлювати імпортне мито, а світові ціни виявлялися нижчими за собівартість продукції. За їх допомогою ціни знижувались до світових, розміри виплат залежали від виробничих витрат, об'ємів виробництва, орних земель, у тваринництві – чисельності поголів'я [3].

Структурна політика спрямовувалась на розвиток трьох напрямків: організації виробництва, оптимізації торгових потоків і розвитку села. Для поліпшення організації виробництва органи

ЄС сприяли впровадженню досягнень науки і техніки, методів економії сировини, води й інших ресурсів, підвищенню освітнього рівня сільськогосподарських працівників, розвитку мережі консультаційних центрів, компенсації фермерам з виплати відсотків по банківських кредитах та інших інвестиційних зобов'язаннях. З метою оптимізації торгових потоків і розвитку збуту продукції поліпшувались інфраструктура та матеріально-технічна база комбінатів переробки молока і м'яса, фабрик упаковки плодоовочевої продукції, складів-холодильників, заохочувалось створення кооперативних об'єднань з метою налагодження співпраці фермерів з організаціями споживачів. Наприкінці 1990-х років з'явився новий напрям агрополітики – розвиток села, що передбачав заходи по збереженню навколишнього середовища, диверсифікації виробництва, підвищенню якості життя в депресивних сільських районах.

Структурна агрополітика відрізнялася високою мобільністю, зумовленою необхідністю приведення її у відповідність з потребами виробників сільськогосподарської продукції, запобігання кризовим явищам та адекватного реагування на кон'юнктуру глобальних економічних ринків.

Модель сільського господарства ЄС була заснована на трьох базових чинниках: фермерському господарстві, багатофункціональності галузі та всебічному захисті доходів товаровиробників від ринкової і природної стихії. Постійно вдосконалювалась регуляторна політика в аграрній сфері. Вона все більше спрямовувалась на ефективну мінімізацію екстерналій, тобто похідних чинників, що виникали під дією ринкового механізму, природних факторів тощо. На початку 1990-х років сільське господарство ЄС почало відчувати вплив таких чинників, як індустріалізація та застосування у виробництві новітніх технологій. Ці обставини актуалізували вироблення агрополітичних заходів, які забезпечували б сталість розвитку. Згідно з економічними теоріями, які використовувались в країнах Європейської співдружності, сталість – це якість розвитку галузі, за якої навколишньому природному середовищу, сільській місцевості і соціальній сфері надається паритетне значення. Аграрна політика включала пропонувані сільськогосподарськими і продовольчими організаціями ООН і СОТ концептуальну норму багатофункціонального сільського господарства з наступними елементами: а) продовольча безпека, б) охорона довкілля, в) комплексний розвиток сільських територій [4].

З огляду на затратність і неефективність структурної аграрної політики ЄС, а також зростаючі проблеми з торговими партнерами та розширенням Співдружності на Схід, у березні 1999 р. на засіданні Ради міністрів у Берліні було прийнято "Програму АГЕНДА 2000", розраховану на 2000-2006 рр. Ініціатором її ухвалення був уповноважений із сільського господарства ЄС

Ф.Фішлер. Запропоновані ним у липні 1997 р. тези були доопрацьовані міністрами сільського господарства країн і систематизовані в програму, що передбачила приєднання до Союзу ряду країн Східної Європи, механізм узгодження дій в рамках СОР, перехід від цінової підтримки продукції до прямих виплат, зміну системи оцінки контролю виробництва. Також передбачалося, що у 2006 р. на підтримку галузі виділятиметься 40,5 млрд євро, або на 20 % менше, ніж у 1997 р. Планувалося знизити на 15 % цінову підтримку на зерно, або на 18 євро за тону; скоротити на 33 % протягом трьох років (до 2002 р.) ціни на насіння олійних культур; на 10 % зменшити площу орних земель; знизити на 20 % підтримуючу ціну на яловичину (з 2780 євро за тону до 2224), замінивши через три роки на прямі виплати; відстрочити до 2006 р. реформу молочної галузі; збільшити квоту на виробництво молока на 1,2 % на два роки для країн, які мають дефіцит цієї продукції, а з 2005 р. – ще на 1,2 % для інших членів Співдружності [5].

Ціль цих змін зводилась до забезпечення відповідного рівня прибутків працівників, зайнятих у сільському господарстві, знищення фіксованих, в тому числі інтервенційних, цін на окремі види продукції, що компенсувались нормативним субсидуванням із розрахунку на площу сільгоспугідь під окремі культури, а також поголів'я худоби. Певному скороченню вирощування сільгоспкультур мала сприяти і вимога залишати в господарствах під пар 10 % земель [6].

Аграрна політика передбачала принципи аграрної структурної політики, що полягали у вирівнюванні умов господарського та соціального розвитку окремих територій, стимулювання їх економічного зростання; підтриманні міжгалузевих пропорцій і рівня доходів працівників різних сфер агропродовольчого сектора; обмеженні монополізму в продовольчому комплексі і підтримки конкурентоспроможності фермерських господарств; формуванні раціональної структури оброблюваних сільськогосподарських угідь і запобіганні неефективному використанню земель і перевиробництву продовольчої продукції; захисті внутрішніх сільськогосподарських виробників ЄС від надмірної конкуренції зарубіжних форм та імпорту продовольства з-за меж ЄС; узгодженні цінової політики країн ЄС та усуненні перешкод на шляху розвитку інтеграції та кооперації сільськогосподарського виробництва в межах ЄС; створенні передумов для потенційного роз-

ширення спільного аграрного ринку з урахуванням інтересів внутрішніх виробників Євросоюзу [7]. З цією метою створювався Європейський фонд вирівнювання та гарантій для сільського господарства (EAGFL).

Внутрішній ринок ЄС формувався відповідно до програми, яка передбачала: усунення митно-адміністративних бар'єрів і встановлення контролю за пересуванням товарів на внутрішніх кордонах країн-членів; уніфікацію статистичного обліку, технічних нормативів і стандартів; відкриття ринків державних закупівель. На початку 1990-х років був відмінений прикордонний контроль, що дозволило Співдружності щорічно економити до 15 млрд єкю. Здійснювались кроки по впровадженню єдиних норм контролю, які б впливали з визнання країною-імпортером результатів перевірки, здійснюваної країною-експортером.

У кінці 1992 р. у всіх країнах ЄС були введені єдині правила проведення фітосанітарного і ветеринарного контролю, карантинних заходів і заходів боротьби із захворюваннями тварин і рослин. У 1989 р. була започаткована робота з розробки програми розвитку єдиної статистичної інформації в зоні ЄС. Її основне завдання – забезпечення Комісії і країн Співдружності інформацією про рух товарів, осіб, послуг і капіталів. Уніфіковувались вимоги до товарів. До них належали: безпека здоров'я населення, захист інтересів споживачів і навколишнього середовища. Суть цього підходу полягала в тому, що продукція, яка вироблялась у відповідності з національними технічними нормами чи стандартами, але з урахуванням “основних вимог”, могла вільно продаватися у державах Співдружності. Спрощений підхід застосовувався до сільгоспмашин і тракторів, рідких добрив, продовольчих товарів. Вводився механізм сертифікації [8].

Отже, аграрна політика передбачала і низку дійових нормативно-правових, економічних механізмів, що забезпечували вступ країн-претендентів до ЄС. Встановлені підготовчі періоди були різними за тривалістю і відмінними за поставленими державам завдань. У цілому використовувані підходи дозволили втілити необхідні норми і стандарти ЄС, раціонально розподілити матеріально-фінансові ресурси, запобігти шоку та домогтися раціонального функціонування Співдружності у новому форматі взаємовідносин держав-членів.

Література

1. Дем'яненко С. Спільна аграрна політика ЄС: суть, тенденції та значення для України // Економіка України. – 2003. – № 3. – С. 82-83; Могильний О.М. Спільна аграрна політика Європейського Союзу щодо старого сільського розвитку: уроки для України // Економіка АПК. – 2004. – №7. – С. 4-5; Корольков А.Ф. ЕС: сельское хозяйство и аграрная политика // Современная Европа. – 2002. – №4. – С. 93; Янків М., Демченко В., Борщевський В. Сільське господарство Австрії: аспекти інтеграції в ЄС. – Львів, 1999;

- Кириєнко М.М., Стукач Т.М. Сільськогосподарський ринок у сучасній світовій економіці // Економіка АПК. – 2005. – №4. – С. 130-131 та ін.
2. Европейский Союз: Справочник-путеводитель / Под ред. О.В. Батуриной. – М.: Из-й Дом “Деловая литература”, 2003. – С. 29-31.
 3. Бойко Ю. Общая сельскохозяйственная политика // Европейский Союз: Справочник-путеводитель / Под ред. О.В. Батуриной. – М., 2003. – С. 70-71.
 4. Могильний О.М. Вказ. праця. – С. 4-5.
 5. Дем’яненко С. Вказ. праця. – С. 82-83.
 6. Бойко Ю. Вказ. праця. – С. 70-71.
 7. Наши деловые партнеры: Испания. – М., 1993. – С. 33-34.
 8. Европейское сообщество: перспективы единого рынка: Реферативный сборник / Под ред. В.Г. Головкина. – М.: Институт научной информации РАН. – 1992. – С. 90, 92.

Надійшла до редколегії 25.11.2007 р.